

კავკასიის მაცემი
КАВКАЗСКИЙ ВЕСТНИК
CAUCASIAN MESSENGER

№10

თბილისი – ტბილსი – ტბილსი

2004

კავკასიის მაცემი

КАВКАЗСКИЙ ВЕСТНИК

CAUCASIAN MESSENGER

№10

თბილისი – ტბილსი – ტბილსი

2004

ალმანახის კავკასიის მაცნე დამაარსებლები:
Основатели альманаха **КАВКАЗСКИЙ ВЕСТНИК**:
CAUCASSIAN MESSENGER is founded by:

საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკა
НАЦИОНАЛЬНАЯ ПАРЛАМЕНТСКАЯ БИБЛИОТЕКА ГРУЗИИ
NATIONAL PARLIAMENTARY LIBRARY OF GEORGIA

კავკასიოლოგთა საერთაშორისო ასოციაცია
МЕЖДУНАРОДНАЯ АССОЦИАЦИЯ КАВКАЗОВЕДОВ
INTERNATIONAL ASSOCIATION OF CAUCASIOLOGISTS

ივ. ჯავახიშვილის სახ. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ТБИЛИССКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. ИВ. ДЖАВАХИШВИЛИ
IV. JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY

მოსკოვის სახელმწიფო ლინგვისტური უნივერსიტეტი
МОСКОВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
MOSCOW STATE LINGUISTIC UNIVERSITY

ალმანახი კავკასიის მაცნე იბეჭდება ფირმა **ფილიპ მორისის** საქართველოს წარმომადგენლობის
ფინანსური ხელშეწყობით
Альманах КАВКАЗСКИЙ ВЕСТНИК издается при финансовой поддержке Представительства
фирмы **ФИЛИП MORRIS** в Грузии
CAUCASIAN MESSENGER is published by the financial support of **PHILIP MORRIS Management**
Services B.V. Tbilisi Representative Office

PHILIP MORRIS MANAGEMENT SERVICES B.V.
TBILISI REPRESENTATIVE OFFICE

ISSN 1512-0619

რედაქტორი: ვ. კიკილაშვილი (თბილისი),

რედაქტორის მოადგილეები: მ. ალექსეევი (მოსკოვი), ე. შეიხოვი (მაჩაჩკალა)

სწავლული მდივანი: მ. ერქომაიშვილი (თბილისი)

ტექნიკური რედაქტორი და დიზაინერი: ი. რახმაკოვა (თბილისი)

სამეცნიერო-სარედაქციო საბჭო: გ. ასკერხანოვი (მაჩაჩკალა), ლ. ბერძენიშვილი (თბილისი), გ. ბოჭორიშვილი (თბილისი), თ. გამილაგდაშვილი-გაგუა (ბილბაო), მ. ვაჰაბოვი (მოსკოვი), ქ. ვივიანი (კემბრიჯი), ს. ზაბიტოვი (მოსკოვი), გ. თევზაძე (თბილისი), გ. თოფურია (თბილისი), მ. იობი (მარბურგი), ა. კარტოზია (თბილისი), ჯ. კაშია (პარიზი), ჯ. კვიციანი (თბილისი), ე. კოპალიანი (თბილისი), ც. კოჭლაშვილი (თბილისი), რ. მეტრეველი (თბილისი), ლ. მჭედლიშვილი (თბილისი), გ. ნადირაშვილი (თბილისი), მ. ოძელი (თბილისი), ტ. სიხარულიძე (თბილისი), რ. სტაროსტინი (მოსკოვი), ქ. ტუიტი (მონრეალი), ბ. უტიე (პარიზი), ლ. ლეინჯილია (თბილისი), ი. ჩანტლაძე (თბილისი), ე. ჩერნი (პრაღა), ა. ჩიტაძე (თბილისი), ი. ხალეევა (მოსკოვი), გ. ხუხუნი (მოსკოვი), ე. ჯგერენაია (თბილისი), რ. ჯორბენაძე (თბილისი).

Редактор: В. Кикилашвили (Тбилиси)

Зам. редактора: М. Алексеев (Москва), Е. Шейхов (Махачкала)

Научный секретарь: М. Эркомашвили (Тбилиси)

Тех. редактор и дизайнер: И. Рахмакова (Тбилиси)

Научно-редакционный совет: Г. Аскерханов (Махачкала), Л. Бердзенишвили (Тбилиси), Г. Бочоришвили (Тбилиси), М. Вагабов (Москва), К. Вивиан (Кембридж), Т. Гамилагдашвили-Гагуа (Бильбао), Л. Гвинджилия (Тбилиси), Э. Джгереная (Тбилиси), Р. Джорбенадзе (Тбилиси), С. Забитов (Москва), М. Йоб (Марбург), А. Картозия (Тбилиси), Дж. Кашия (Париж), Дж. Квициани (Тбилиси), Э. Копалиани (Тбилиси), Ц. Кочлашвили (Тбилиси), Р. Метревели (Тбилиси), Л. Мchedlishvili (Тбилиси), Г. Надирашвили (Тбилиси), М. ოძელი (Тбилиси), Т. Сихарулидзе (Тбилиси), Р. Старостин (Москва), Г. Тевზაძე (Тбилиси), Г. Топурия (Тбилиси), К. Туит (Монრეаль), Б. Утье (Париж), И. Халеева (Москва), Г. Хухуни (Москва), И. Чантладзе (Тбилиси), А. Читидзе (Тбилиси), В. Черни (Прага)

Editor: V. Kikilashvili (Tbilisi)

Deputy Editors: M. Alexeev (Moscow), E. Sheikhov (Mahachkala)

Secretary: M. Erkomashvili (Tbilisi)

Technical Editor-Designer: I. Rakhmakova (Tbilisi)

Scientific Editorial Board: G. Askerkhanov (Mahachkala), L. Berdzenishvili (Tbilisi), G. Bochorishvili (Tbilisi), I. Chantladze (Tbilisi), V. Cherny (Prague), A. Chitidze (Tbilisi), T. Gamilagdashvili-Gagua (Tbilisi), L. Gvinjilia (Tbilisi), E. Jgerenaia (Tbilisi), M. Job (Marburg), R. Jorbenadze (Tbilisi), A. Kartoza (Tbilisi), J. Kashia (Paris), I. Khaleeva (Moscow), G. Khukhuni (Moscow), E. Kopaliani (Tbilisi), Ts. Kochlashvili (Tbilisi), J. Kviciani (Tbilisi), R. Metreveli (Tbilisi), L. Mchedlishvili (Tbilisi), G. Nadirashvili (Tbilisi), M. Odzeli (Tbilisi), B. Outtier (Paris), T. Sikharulidze (Tbilisi), S. Starostin (Moscow), G. Tevzadze (Tbilisi), G. Topuria (Tbilisi), K. Tuite (Montreal), M. Vagabov (Moscow), K. Vivian (Cambridge), S. Zabitov (Moscow)

ს ა რ ჩ ე ვ ი

პოლიტოლოგია

თ. სიმაშვილი. ტერორი ისტორიულ ჭრილში	11
--	----

სოციოლოგია

გ. ჩხოტუა. ფიზიკური აღზრდა და სპორტი მოზარდი თაობის სოციალურ აღზრდაში	29
---	----

ფილოსოფია

ბ. მამულაშვილი. საერთაშორისო პროექტის “ადამიანის გენომი” ეთიკური პრობლემები	34
ზ. კორაშვილი. ეკონომიკური ცნობიერების ფსიქოლოგიური ასპექტი	40

ისტორია, არქეოლოგია, ეთნოგრაფია

ი. ბელთაძე-ხინკაძე. ინგლისის და კანზის სავაჭრო ურთიერთობათა ისტორიიდან (XV-XVI საუკუნეთა მიჯნაზე)	47
გ. ფიფია. საქართველოს რკინიგზის ტრანსპორტი და ევაკოპოსპიტლებში დაჭრილი ქეოძრების განთავსების საკითხი (1941-1945 წწ.)	55
ო. ჩიქოვანი, ნ. ჯიქია. ისტორიის მტკივნეული ფურცლები (სომხეთ-საქართველოს 1918 წლის ომი) (ნაწილი პირველი)	60
ნ. მაისურაძე. ხევის გაქრისტიანების საკითხისათვის	66
ნ. გელაშვილი. აიშა, მოციქულის ცოლი – ცოდნის წყარო ადრეულ ისლამში	69
მ. გუგუტიშვილი, ი. ჩხარტიშვილი. ჯავახეთის დუხობორების ზოგიერთი საკულტო წეს-ჩვეულებები	74
მ. ჯავახიშვილი. ახალი ცნობები მონტობანის ქართველთა საეანის დაარსების თარიღისა და მიზნების შესახებ	78

კულტურა

გ. რობაქიძე. ბელა ბერძენიშვილის მონუმენტური მოხატულობა სასტუმრო “ივერიაში”	81
მ. ტაბლიაშვილი. პოლიფონიური ვარიაციების როლი ქართულ კამერულ-ინსტრუმენტულ საანსამბლო მუსიკაში	87
მ. ტაბლიაშვილი. ფუგა-სონატის შესახებ ევროპელ და თანამედროვე ქართველ კომპოზიტორთა შემოქმედებაში	95
ს. ხმადაშვილი. ალექსანდრე შავერზაშვილის პოლიფონიური ციკლები	101
ზ. სხირტლაძე. ბერთა მთის ქვაბებში	115
ქ. შაველიძე. ქართული სცენოგრაფიის საფუძვლები	123
ლ. სიხარულიძე. მოსკოვში დაცული XI საუკუნის ერთი ქართული “სახარების” შესახებ	126
მ. გომბაძე. ვარიაციები დონ ჟუანის თემაზე	130

ენათმეცნიერება

მ. შელია. კენკროვან მცენარეთა აღმნიშვნელი სიტყვები ნაშთიანი სეგმენტებით	133
თ. ბეჟანიშვილი. ფრაზეოლოგიური ერთეულები დერძული სიტყვით Das Auge (თვალი) გერმანულსა და ქართულში (სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი)	138

ა. შანავა. ი. გოგებაშვილის მეთოდური სისტემა. კომბინირებული მეთოდი	143
ა. შანავა. ვ. ნიორაძის პირდაპირი მეთოდი	145
ჰ. ჯინჯიხაძე. ქართული რიცხვითი სახელები	146
ქ. გიგაშვილი. დროის კატეგორიის წარმოქმნისათვის	152
ქ. გიგაშვილი. არაცოცხალი სახელებისათვის განუთვნილ ზმნურ ფუძეთა სემანტიკისათვის საშუალო ქართულში	155
ი. ყრუაშვილი. სიტყვაწარმოება როგორც თვითმყოფი ენათმეცნიერული დისციპლინა და მისი შესწავლის მეცნიერული დონე თანამედროვე გერმანისტიკაში	159
ს. ბერეკაშვილი. ბრუნების სისტემის კლასიფიკაციისათვის ანტიკური ეპოქის გრამატიკოსებთან	166

ლიტერატურა

თ. კოტორაშვილი. გერმანული კულტურისა და ლიტერატურის პრობლემები მე-20 საუკუნის 20-იანი წლების ქართულ პერიოდიკაში. ვ. გაფრინდაშვილი	168
ტ. მეგრელიძე. ავტობიოგრაფიზმი ვლ. ხოდასევიჩის პროზაში (“დერჟავინი”)	174
ი. ბაგდონიძე. “აპოკალიფსიდან” დეკადენტობამდე	179
ნ. შენგელია. ეროვნული თვითმყოფადობისა და ავტოკეფალიის პრობლემა ჟურნალ “განთიადში” (1913 წ.)	181
თ. ყურაშვილი. რეფრენები კ. გამსახურდიას “დიდოსტატის მარჯვენაში”	185
ე. ელიზბარაშვილი. გმირის სიკვდილის გააზრება “დიგენის აკრიტასში”	188
ნ. მეფარიძე. “შე ტკივილი მალაპარაკებს”	192
ი. დარჩია. ფერის ფუნქციისათვის სოფოკლეს ტრაგედიაში “აიასი”	195
ლ. ჯინჯიხაძე. ფესვების ძიება გრიგოლ რობაქიძის “ენგადის” მიხედვით	199
რ. ბერიძე. ამერიკული ნოველის განვითარების გზები	207
გ. კაპანაძე. ქართული მედია საბაზრო რეფორმების სოციალური ფასის შესახებ	210
გ. კაპანაძე. ქართული მედია კორუფციასთან ბრძოლაში საზოგადოების როლის შესახებ	213
ზ. ცოტნიაშვილი. ჟურნალისტიკა დაახლოების სამსახურში	218

ფსიქოლოგია

თ. კაჭარავა. “მე”-სა და “იდეალური მე”-ს ხატი პიროვნული კონსტრუქტების კონტექსტში ..	220
ნ. ქაჯავა. ღირებულებითი ორიენტაციების გამოკვლევა	225
ლ. სურმანიძე. კულტურის შემეცნების “სუბიექტური” მეთოდები	228
მ. წერეთელი. ტრადიციული გენდერული ცნობიერების რეალიზაციის მექანიზმები ახალ სოციალურ გარემოში	234
ნ. ყუფარაძე. დაწყებითი კლასების მოსწავლეთა ინტერესების გამოვლენა	240
ნ. ჯავახიშვილი. ლექტორთა შეფასების კითხვარი	243

პროექტები

გ. შარვაშიძე. უმაღლესი განათლების საკანონმდებლო დაფუძნების ზოგიერთი ასპექტი	246
კ. კვიციანი, ე. კობახიანი. რამდენიმე განმარტება საგანგებოდ მოწოდებული უზუსტობის გამო	250

СОДЕРЖАНИЕ

ПОЛИТОЛОГИЯ

<i>Т. Симашвили.</i> Террор в разрезе истории	27
---	----

СОЦИОЛОГИЯ

<i>М. Чхотуа.</i> Физическое воспитание и спорт в социальном воспитании подросткового поколения	32
---	----

ФИЛОСОФИЯ - PHILOSOPHY

<i>Б. Мамулашвили.</i> Этические проблемы международного проекта “Геном человека”	37
<i>З. Корашвили.</i> Психологический аспект экономического сознания	46

ИСТОРИЯ, АРХЕОЛОГИЯ, ЭТНОГРАФИЯ

<i>И. Белтадзе-Хиникадзе.</i> Из истории торговых отношений Англии с Ганзой на рубеже XV-XVI веков	53
<i>Г. Пития.</i> Железнодорожный транспорт Грузии и размещение раненых бойцов в эвакогоспиталях	58
<i>О. Чиковани, Н. Джукия.</i> Болезненные страницы истории (Армяно-грузинская война 1918г.)	64
<i>Н. Майсурадзе.</i> О вопросе Принятия христианства в Хеви	68
<i>Н. Геловани.</i> Аиша, жена пророка – источник знания в раннем исламе	71
<i>М. Гугутишвили, И. Чхартушвили.</i> Некоторые культовые обряды джавахетских духоборов	77
<i>М. Джавахишвили.</i> Новые материалы о целях и дате основания монтобанского монастыря грузинских католиков	80

КУЛЬТУРА

<i>Г. Робакидзе.</i> Монументальная живопись Белы Бердзенишвили	86
<i>М. Таблишвили.</i> Роль полифонических вариаций в грузинской камерно-инструментальной ансамблевой музыке	93
<i>М. Таблишвили.</i> О форме фуго-сонаты в творчестве европейских и современных грузинских композиторов	100
<i>С. Хмиадашвили.</i> Полифонические циклы А Шаверзашвили	114
<i>З. Схиртладзе.</i> В пещерах Берта Мта	120
<i>К. Шавгулидзе.</i> Основы грузинской сценографии	125
<i>Л. Сихарулидзе.</i> Об одной хранящейся в Москве грузинской рукописи XI века	129
<i>М. Гошадзе.</i> Вариации на тему Дон Жуана	132

ЯЗЫКОЗНАНИЕ

<i>М. Шелия.</i> Слова, составляющие остаточные сегменты со вторым компонентом –berry	136
<i>Т. Бежанишвили.</i> Фразеологические единицы со стержневым словом “глаз” в немецком и грузинском языках (структурно-семантический анализ)	140

<i>А. Шанава.</i> Методическая система Я. С. Гогешашвили. Комбинированный метод	142
<i>А. Шанава.</i> Прямой метод В. Г. Ниорадзе	144
<i>Дж. Джинджихадзе.</i> Грузинские имена числительные	151
<i>К. Гигашивили.</i> К вопросу о происхождении категории времени	154
<i>К. Гигашивили.</i> К вопросу о семантике глагольных основ, для неодушевленных (неживых) имен в среднегрузинском языке	157
<i>И. Круашивили.</i> Словообразование как самостоятельная языковедческая дисциплина и уровень его научного исследования в современной германистике.	161
<i>С. Берикашвили.</i> О классификации склонения в грамматиках античного периода	166

ЛИТЕРАТУРА

<i>Т. Которашивили.</i> Проблемы немецкой культуры и литературы в грузинской публицистике двадцатых годов XX века	169
<i>Т. Мегрелишвили.</i> Автобиографизм в прозе В. Ходасевича (“Державин”)	170
<i>И. Багдоиане.</i> От “Апокалипсиса” к декадентству	176
<i>Н. Шенгелия.</i> Проблема национальной самобытности и автокефалии в журнале “Гантиади”	183
<i>Т. Круашивили.</i> Рефрен в “Деснице великого мастера” К. Гамсахурдия	186
<i>Э. Элизбарашвили.</i> Интерпретация смерти героя в “Дигенис Акрите”	190
<i>Н. Мепаришвили.</i> “Боль заставляет говорить”	194
<i>И. Дарчия.</i> К функции цвета в трагедии Софокла “Аякс”	197
<i>Л. Джинджихадзе.</i> Поиски корней по “Энгаду” Григола Робакидзе	205
<i>Р. Беридзе.</i> Пути развития американской новеллы	209
<i>Г. Капанадзе.</i> Грузинская медиа о социальной цене рыночных реформ	212
<i>Г. Капанадзе.</i> Грузинская медиа о роли общества в борьбе с коррупцией	215
<i>З. Цотнишвили.</i> Журналистика на службе сближения	218

ПСИХОЛОГИЯ

<i>Т. Качарава.</i> Образы “Я” и “Идеального-Я” в контексте личностных конструктов	224
<i>Н. Каджая.</i> Исследование ценностных ориентаций	227
<i>Л. Сурманидзе.</i> “Субъективные” методы познания культуры	232
<i>М. Цертели.</i> Механизмы реализации традиционного гендерного сознания в новой социальной среде	238
<i>Н. Купарадзе.</i> Проявление интересов младших школьников	242
<i>Н. Джавахишвили.</i> Вопросник оценки лекторов	245

ПРОЕКТЫ

<i>Г. Шарвашидзе.</i> Некоторые Аспекты Законодательного Обоснования Высшего Образования	249
<i>В. Кикилашвили, Э. Копалиани.</i> Комментарии в связи с преднамеренно опубликованными неточностями	259

CONTENTS

POLITOLOGY

<i>T. Simashvili. History of Terror</i>	27
---	----

SOCIOLOGY

<i>M. Chkhotua. Physical Education and Sport in Social Upbringing of the Adolescent Generation</i>	32
--	----

PHILOSOPHY

<i>B. Mamulashvili. Ethical Problems of International Project "Human Genome"</i>	38
<i>Z. Korashvili. Psychological Aspects of Economic Consciousness</i>	46

HISTORY, ARCHAEOLOGY, ETHNOGRAPHY

<i>I. Beltadze-Khinikadze. From the History of Trade Relations of England with Hans on the Boundary of the 15th-16th Centuries</i>	54
<i>G. Pipia. The Georgian Railway Transport and a Question of Evacuating the Injured Soldiers to Hospitals (1941-1945)</i>	59
<i>O. Chikovani, N. Jikia. A Painful Papers of History (Armenia-Georgia's war in 1918)</i>	65
<i>N. Maisuradze. On the Issue of Adoption of Christianity in Khevi</i>	68
<i>N. Gelovani. Aisha, Prophet's Wife as a Source of Knowledge in Early Islam</i>	72
<i>M. Gugutishvili, I. Chkhartishvili. Some Cult Customs of the Javakheti Dukhobors</i>	77
<i>M. Javakhishvili. New Materials on Aims and Date of the Georgian Catholics Mauntoban Monastery Foundation</i>	80

CULTURE

<i>G. Robakidze. Monumental Drawing of Bela Berdzenishvili</i>	86
<i>M. Tabliashvili. The Role of Polyphonic Variations in the Georgian Chamber-Instrumental Ensemble Music</i>	93
<i>M. Tabliashvili. Towards the Fugue-Sonata Forms in the Works of the European and Modern Georgian Composers</i>	100
<i>S. Khmiadashvili. The Poliphonic Cycles of A. Shaverzashvili</i>	114
<i>Z. Skhirtladze. In the Caves of Berta Mta</i>	121
<i>K. Shavgulidze. Historical Roots of the Georgian Scenography</i>	125
<i>L. Sikharulidze. One Georgian Manuscript of the XI century kept in Moscow</i>	129
<i>M. Goshadze. Enterpretations on Don Joan</i>	132

LINGUISTICS

<i>M. Shelia. Words Containing "Remainders" with the Second Component -berry</i>	137
<i>T. Bezhanishvili. Phraseological Units with Prop Word "An Eye" in German and Georgian (Structural-Semantic Analysis)</i>	141
<i>A. Shanava. Methodical System of I. Gogebashvili. Combined Method</i>	143
<i>A. Shanava. Direct Method of V. Nioradze</i>	145
<i>J. Jinjikhadze. Georgian Numerals</i>	151
<i>K. Gigashvili. For the Formation of the Category of Tense</i>	154

<i>K. Gigashvili.</i> For the Semantics of the Verbal Slems Intended for the Names of Lifeless Things in the Middle Georgian Language	158
<i>I. Kruashvili.</i> Word Formation as an Independent Linguistic Discipline and Scientific Level of Its Research in Contemporary Germanic Philology	162
<i>S. Berikashvili.</i> For the Classification of the Declination System in the Grammars of Antique Period	163

LITERATURE

<i>T. Kotorashvili.</i> Problems of the German Literature and Culture in the Georgian Press of the Twenties of the 20th Century	169
<i>T. Megrelishvili.</i> The Autobiographysm in V. kHodasevitch's Prose ("Derzhavin")	175
<i>I. Bagdoniene.</i> From the "Apocalypses" to Decadence	180
<i>N. Shengelia.</i> National Self-determination and Autokephalous Problem in the Magazine "Gantiadi"	184
<i>T. Kurashvili.</i> The Refrein in "The Hand of a Great Master" by K. Gamsakhurdia	187
<i>E. Elizbarashvili.</i> Interpretation of the Hero's Death in "Digenes Akrites"	190
<i>N. Meparishvili.</i> "The Pain Makes Me Speak"	194
<i>I. Darchia.</i> The Function of Colours in Sophocles' Aiax	197
<i>L. Jinjikhadze.</i> Searching of Roots According to the Grigol Robakidze's "Engada"	205
<i>R. Beridze.</i> The Ways of Development of the American Short Story	209
<i>G. Kapanadze.</i> The Georgian Media about the Social Price of the Market Reform	212
<i>G. Kapanadze.</i> The Georgian Media about the Role of Society in the Fight Against the Corruption	215
<i>Z. Tsotniashvili.</i> Journalism in the Service of Closing in	216

PSYCHOLOGY

<i>T. Kacharava.</i> Images of "Me" and "Ideal-me" in the Context of Personal Constructs	224
<i>N. Kajaia.</i> Investigation of Value Orientations	227
<i>L. Surmanidze.</i> The „Subjective“ Methods of Understanding of Culture	232
<i>M. Tsereteli.</i> The Mechanisms of Realization of Traditional Gender Conscience in a New Social Environment	238
<i>N. Kuparadze.</i> Revealing of Primary Classes Pupils' Interests	242
<i>N. Javakhishvili.</i> Teacher Evaluation Questionnaire	245

PROJECTS

<i>G. Sharvashidze.</i> Some Aspects Related to the Legal Foundation of the Higher Education Institutions	249
<i>W. Kikilashvili, E. Kopaliani.</i> Comments to Purposely Published Innacuracy	259

S. BERIKASHVILI

FOR THE CLASSIFICATION OF THE DECLINATION SYSTEM IN THE GRAMMARS OF ANTIQUE PERIOD

Till IV century B.C. there is no information about the classification of the declination system. But it doesn't mean that there was no changing of case forms.

According to R. Pfeiffer, some of the researchers by mistake credit the Ionians of the sixth century with a grammatical system of "cases". "It would hardly be worth while to take notice of his strange view if it had not been accepted without qualification by E. Schwyzer in his Greek Grammar. In a rhetorical book *Περὶ σχημάτων* (under the name of Herodian) three lines of Anacreon are quoted as an example of the πολύπτωτον, the employment of the same word in various cases

Κλευβούλου μὲν ἔγωγ' ἐρέω,
Κλευβούλω δ' ἐπιμαίνομαι,
Κλεύβουλον δὲ διοσκέω" [1: 12].

Here the name of Cleubulos is given in three cases: genitive, dative and accusative. This fact has been taken as clear evidence of a three-case system, recognized by Ionian grammarians of the sixth century and applied by the poet.

The interesting passage in *Περὶ σχημάτων* starts from a definition of πολύπτωτον: "ὅταν ἦτοι τὰς ἀντονομασίας ἢ τὰ ὀνόματα εἰς πάσας τὰς πτώσεις μεταβάλλοντες διατιθώμεθα τὸν λόγον ὡς παρὰ Κλεοχάρει" (When the words are given in different way in all cases, declared Cleochares) [1: 13]. Cleochares is then quoted as having used the name of Demosthenes in the usual order of the five cases of Greek nouns, while Archilochus the name of Leophilus in the four cases. In spite of the corruptions and variant readings in the manuscripts the fact is that the name appears in four different cases, with inflexional suffixes -ος, -ου, -ω, -ον. The author of *Περὶ σχημάτων* once more designates, that Anacreon has used the name of Cleubulos only in three cases. Of course, these examples are not enough to talk about the existence of system of cases in lyric poetry.

As it's known, Plato was the first to give us linguistic opinions of his time as scientific theories, that have become the basis for linguistics and language philosophy in following age [2: 68]. In his *Cratylus* he puts problems of language in the center of a comprehensive philosophical debate, but nothing is said about the system of cases or declination.

Aristotle puts case in the eight parts of speech. In the 20th chapter of his *Poetics*, he says: "Τῆς δὲ λέξεως ἀπάσης τὰδ' ἐστὶ τὰ μέρη, στοιχείον συλλαβὴ σύνδεσμος ὄνομα ῥῆμα ἄρθρον πτώσις λόγος" ("Each speech has the following parts: letter, syllable, conjunction, name, verb, article, case and clause") [3: 244]. Then there is given the definition of all parts of speech, including the case, where it refers not only to the noun, but also to the verb: "Πτώσις δὲ ἐστὶν ὀνόματος ἢ ῥήματος ἢ μὲν κατὰ τὸ τούτου ἢ τούτω σημαῖνον καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἢ δὲ κατὰ τὸ ἐνὶ ἢ πολλῶν, οἷον ἄνθρωποι ἢ ἄνθρωπος, ἢ δὲ κατὰ τὰ ὑποκριτικά, οἷον κατ' ἐρώτησιν ἢ ἐπίταξιν, τὸ γὰρ ἐβάδισεν ἢ βάδιζε πτώσις ῥήματος κατὰ ταῦτα τὰ εἶδη ἐστίν" ("Nouns and verbs have the form of the case. In noun it shows such relation, as τούτου and τούτω, etc. or the relation that shows difference of singular and plural forms as ἄνθρωποι and ἄνθρωπος. In verb it designates the modalizm of speech, e.g. question or order, γὰρ ἐβάδισεν or βάδιζε. That is the case of verb") [3: 246].

The term πτώσις first time appears in the works of Aristotle. A. Gudeman marks out, that no one has used the term πτώσις before. According to his opinion, Aristotle has used this term in the different broad sense, than it has taken in the following ages. According to Aristotle πτώσις means

all forms of the word that is derived from the “normal” (initial) form. It refers almost to all parts of speech [4: 88]. Though Aristotle has not talked over the separate cases of the noun or the classification of declination type.

According to the Stoic scholars $\pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$ is grammatical category that is used only with those parts of speech, which are declinable, i.e. they have given that meaning to the term, which it has today. It's known, that one work of Chrisipus had the name: *About five cases*. The five-case system consisted from “direct case” ($\acute{\omicron}\rho\theta\eta\ \pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$) and four “indirect cases” ($\pi\lambda\alpha\gamma\iota\tilde{\alpha}\ \pi\tau\tilde{\omega}\sigma\epsilon\iota\varsigma$). The direct case was nominative case - $\acute{\omicron}\nu\omicron\mu\alpha\sigma\tau\iota\kappa\eta\ \pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$. The names of three cases are given by Diogenes. These are: genitive ($\gamma\epsilon\nu\iota\kappa\eta\ \pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$), dative ($\delta\omicron\tau\iota\kappa\eta\ \pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$) and accusative ($\alpha\iota\tau\iota\alpha\tau\iota\kappa\eta\ \pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$). According to the information of the modern science it is not evident, had the Stoics the fifth case or not.

The German scientist H. Shtainteil states, that Stoics couldn't have vocative as fifth case; for the form of vocative was considered as apply ($\pi\rho\upsilon\sigma\alpha\gamma\omicron\rho\epsilon\upsilon\tau\iota\kappa\acute{\omicron}\varsigma$) [5: 67].

First time in the history of grammar Stoics have regarded the nominative as case, till that time it was the part of speech - noun. For that reason there was a great discussion between Peripatetics (followers of Aristotle) and Stoics. Amonius declares:

“Peripatetics tell Stoics, that the other cases we really call cases; for they have fallen down from the direct; but how can we call the direct case, it hasn't fallen from any other?..

Stoics answer, that it has fallen from the idea, thus when we want to declare the idea about Socrates, we say his name Socrates... So we think that the direct (case) has fallen from the idea and is the direct, because it's the first form of the phonetic expression.

But thus, reply Peripatetics, you think it's possible to talk about the direct speech, so verbs and adverbs should also have cases, despite that there is no declination system in these parts of speech. This is against your study” [6: 70-71].

Among the representatives of the Alexandrian school, it's worth to see Aristophanes of Byzantium's information about the cases. In his works only once there are mentioned grammatical categories. He discovered recurrent patterns in the Greek declination and stated general rules of regular inflexion; this principle of “regularity” was called $\acute{\alpha}\nu\alpha\lambda\omicron\gamma\iota\acute{\alpha}$. In these rules the second place is taken by the rule of cases. We can read in Donatianus: “huic (sc. analogiae) Aristophanes quinque rationes dedit vel, ut alii putant, sex; primo ut eiusdem sint generis, dein casus, tum exitus, quarto numeri syllabarum, item soni” (“Aristophanes gives five, by others' opinion six meanings to it (i.e. analogy). First must be gender, second - case, then - ending suffix, fourth - syllable, and then - accent”) [1: 202].

Unfortunately we have no other information about the case system in the work of Aristophanes. Then Aristarchus repeats the inflexion rules given by the Aristophanes of Byzantium and adds one else: “sextum Aristarchus, discipulus eius, illud addidit ne unquam simplicia compositis aptemus” (“The sixth was added by his pupil Aristarchus, not to use simple composites”) [1: 202].

Donatianus doesn't talk about the case system himself. The works of the Alexandrian scholars haven't reach up to our days that's why we can talk about their grammatical ideas by the saved fragments. The basic information that is given is taken from the Homer scholia.

Alexandrian scholars give the definition of case:

Diomedus: “The case is definite stage of declination. It's named case ($\pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$), the most names are changing by the cases and are falling down from their first condition”.

From the scholium of Dionysius Thrax: “The case is inflexion of declinable word, that is characterized by the changing of the last syllable (in different directions)” [6: 123-124].

In detail we can talk about the case system according to the Grammar of Dionysius Thrax. In his work *Τέχνη Γραμματική* among the other parts of speech is given noun, that is the declinable part of the sentence and which has five accidents or categories: gender $\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma$, aspect $\epsilon\acute{\iota}\delta\omicron\varsigma$, form $\sigma\chi\eta\tilde{\mu}\alpha$, number $\acute{\alpha}\rho\iota\theta\mu\acute{\omicron}\varsigma$, case $\pi\tau\tilde{\omega}\sigma\iota\varsigma$.

Dionysius has taken from Stoics the names of the cases, the case system, though he doesn't divide these cases into "direct" and "indirect".

He enumerates five cases and each of the cases has several names.

“Πτώσεις ὀνομάτων εἰσὶ πέντε ὀρθή, γενική, δοτική, αἰτιατική, κλητική. Λέγεται δὲ ἡ μὲν ὀρθή ὀνομαστική καὶ εὐθεία, ἡ δὲ γενική κτητική τε καὶ πατρική, ἡ δὲ δοτικὴ ἐπισταλτική, ἡ δὲ αἰτιατικὴ κατ’ αἰτιατικὴν, ἡ δὲ κλητικὴ προσαγορευτική” (“There are five cases of nouns: sincerative, genitive, dative, accusative, vocative. sincerative case is also called nominative and simple, genitive - possessive and case of the origin, dative - the case of direction, accusative is called so because of cause, vocative has the name of appeal”) [5: 102].

Making comments about that part of the *Τέχνη γραμματική*, scholiasts give the names of the cases and their etymology.

According to scholiast Stefanios the term εὐθεία is derived from the word εὐθύτατος. This is the first case because it sincerely (ὀρθή) shows noun. In this case the noun is not extended.

εὐθεία is the first case because it has no grammatical form, the following case derived from the first one has grammatical form - says Heliodorus.

The same Heliodorus declares, that γενική is named because it's the origin, the mother for the indirect cases - “ὅτι γένεσις ἐστὶ ταῖς ἀλλαῖς πτώσεσι καὶ τῶν λοιπῶν πλαγίων μήτηρ” [5: 35].

The name of the third case dative is joined with the verb. The commentators of Thrax explain: δοτικὴ is derived from the verb δίδωμι, thus in the clause “δίδωμι τῷ φιλῷ” τῷ φιλῷ is in Dative.

There are different opinions about the derivation of the name αἰτιατική. The term αἰτιατική by one opinion is derived from the verb αἰτιάομαι “accuse” or the noun αἴτιον “cause”, by the other opinion the name should be understood as derived from αἰτιατόν “the effect”. By the obtained point of view in the modern science αἰτιατική should be joined to αἰτιατόν. A. Gudeman in his work *Grundriss der Geschichte der klassischen Philologie* proposes the history of the Greek and Latin terms and their equivalence. He declares that the Latin translation of the αἰτιατική accusativus is not right and there must be causativus that is in use as well. The same opinion we can see at R. Pfeiffer, he marks out that the name of the case must be corresponding to the function of the case: “the name should be understood as derived from αἰτιατόν “the effect”, correct for the case that denotes the effect of an action” [1: 244].

As to the case Κλητική it's called relative as well.

A. Gudeman has given the Greek and Latin names of cases in parallels. At the end of Latin terms there is given the sixth case ablativus, which the author himself considers as the own Latin case and calls it Latinus casus. At the same time there is given the explanation of Varo: “quia Latinae linguae proprius est” [4: 97]. Though Alexandrian scholars consider this case to be of Greek origin. Priscianus declares:

“Ablative is the own case of Romans, but as it's evident, they borrowed it from the ancient Greek grammarians, who took for the sixth case forms like οὐρανόθεν (from the sky)” [16: 124].

Dionysius Thrax assumes the name as whole unit without distinguishing of root and the inflexional suffixes of the cases, thus there is no information about the type of declination.

As to the term κλίσις, it doesn't mean only the declination, but commonly the inflexion, the flexible changing of the words (both: declination and conjugation). In such way it's given in the *Τέχνη Γραμματική*. In the thirteenth chapter, that regards to verb κλίσις, it means the morphological change of the verbs: “Συζυγία ἐστὶν ἀκόλουθος ῥημάτων κλίσις” - conjugation is flexion that characterizes verbs. In the sixth chapter, that regards to the sounds of the Greek language, we read: “ὅτι οὐ μεταβάλλει... ἐν τοῖς κλίσεσι τῶν ὀνομάτων” - aren't changing during the noun's flexion [5: 38].

In the sixteenth chapter, talking about the article, the author states, that it's the declinable word of the sentence, that is used before or after the flexible noun. Hereby flexion is implied as declination.

We have to mention, that this term has preserved its meaning till today. In modern Greek it's used as for the declination, so for the conjugation of words.

Consequently, in grammarians of antiquity we can notice the interest for such grammatic question, as declination is. On the basis of considered grammatics we can state, that we have not yet the information about the declination system and its types, but there's the tendency of systematization of noun flexion by the cases.

Iv. Javakhashvili Tbilisi State University

ს. ბერიკაშვილი

ბრუნების სისტემის კლასიფიკაციისათვის ანტიკური ეპოქის გრამატიკოსებთან

რეზიუმე

სტატია ეხება ბრუნების სისტემის კლასიფიკაციას ანტიკური ეპოქის გრამატიკოსებთან. მასში მოცემულია ანტიკური ეპოქის დიდი მოაზროვნეების მოსაზრებები და თეორიები ბრუნების სისტემასთან დაკავშირებით. მათ შორის არის გოტელეს, ქრისიპოსის, დიოგენე ლაერტელის, ამონიუსის, არისტოფანე ბიზანტიელის, ლონატიანეს, არისტარქოს სამოთრას კიელის, ჰეროდოტეს და დიონისიოს თრაკიელის შეხედულებები. სამწუხაროდ, ანტიკური ეპოქის მოაზროვნეებთან ბრუნების შესახებ საკმაოდ მწირი ცნობები მოგვეპოვება. მეტწილად მწყობრის სახით ბრუნებათა სისტემაზე მსჯელობა შეგვიძლია დიონისიოს თრაკიელის *Τέχνη γραμματική-ს* (გრამატიკის ხელოვნება) მიხედვით. განხილული მოსაზრებების საფუძველზე ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ანტიკური ეპოქის გრამატიკოსებთან ჯერ კიდევ არ არის საუბარი ბრუნების სისტემასა და მის ტიპებზე, მაგრამ უკვე გვხვდება ბრუნებათა მიხედვით სახელთა ფორმაციების სისტემატიზაციის ტენდენცია.

სტატიაში ასევე მოცემულია გერმინების ΠῑΣΙΣ (ბრუნვა) და κλῑΣΙΣ (ბრუნება) წარმოშობა და მათი გამოყენების სფერო. თავდაპირველად, როგორც ΠῑΣΙΣ-ს, ასევე κλῑΣΙΣ-ს დღევანდელი მნიშვნელობისაგან განსხვავებული, უფრო ფართო გაგება ჰქონდათ. ასე, მაგალითად, ΠῑΣΙΣ არისტოტელესთან არის სიტყვის ყველა ის ფორმა, რომელიც გადახრილია "ნორმალური" საწყისი ფორმისაგან და იგი თითქმის ყველა მეტყველების ნაწილს ეხება. ხოლო κλῑΣΙΣ ზოგადად სიტყვათა ფლექსიურ ცვლილებას აღნიშნავს (ბრუნებასაც და უღლებასაც).

თანამედროვე მნიშვნელობა გერმინ ΠῑΣΙΣ-ს უკვე სტოლეებმა მისცეს, ხოლო რაც შეეხება გერმინ κλῑΣΙΣ-ს, ბერძნულ ენაში მან დღემდე შემოინახა თავისი ძველი მნიშვნელობა, და გამოიყენება, როგორც ბრუნების, ასევე უღლების სისტემის აღსანიშნავად.

С. БЕРИКАШВИЛИ

О КЛАССИФИКАЦИИ СКЛОНЕНИЯ В ГРАММАТИКАХ АНТИЧНОГО ПЕРИОДА

Резюме

Статья касается классификации склонения в грамматиках античного периода. В статье рассматриваются теории и высказывания великих античных мыслителей о системе склонения в греческом языке. В том числе приведены мнения Аристотеля, Хрисипа, Диогена Лазертского, Амонния, Аристофана Византийского, Донатиана, Аристарха Самофракийского, Геродиона и Диониса Фракийского. К сожалению, в работах античных ученых встречается довольно мало информации о склонении в греческом языке. Более менее систематизиров-

ано система склонения представлена у Диониса Фракийского в *Τέχνη γραμματική (Искусство грамматики)*. На основании рассмотренных данных мы можем заключить, что в античных грамматиках еще не выявлены система и типы склонения, но уже наблюдается тенденция систематизации изменения форм имен по падежам.

В статье также рассматривается происхождение терминов *πτῶσις* (падеж) и *κλίσις* (склонение), а также сфера их применения. Вначале, как у термина *πτῶσις* так и у *κλίσις* было отличное от нынешнего значение с более обширным ареалом использования. Так, например, *πτῶσις* у Аристотеля является любой формой слова, которая отклонена от “нормальной” начальной формы и касается почти что всех частей речи; а термин *κλίσις* обозначает флексическое изменение слов (как склонение, так и спряжение).

Современное значение термину *πτῶσις* придали стоики, что же касается термина *κλίσις*, в греческом языке этот термин до сих пор употребляется со своим старым значением, как для системы склонения, так и для системы спряжения.

ლიტერატურა – ЛИТЕРАТУРА – REFERENCES

1. *Pfeifer R.*, History of classical scholarship, From the Beginnings to the End of the Hellenistic Age. Oxford, At the Clarendon Press, 1968.
2. *Φιλάρετος Θ.*, Πλάτων και Αριστοτέλης, Ιστορία της Ελληνικής γλώσσας, επιστημονική επιμέλεια Μ.Ζ.Κοπιδάκης, Αθήνα, Ελληνικό λογοτεχνικό και ιστορικό αρχείο, 1999.
3. *Αριστοτέλης*, Άπαντα, τόμος τριακοστός τέταρτος, Περι Ποιητικής, Αθήνα, Κάκτος, 1995.
4. *Gudeman A.*, Grundriss der Geschichte der klassischen Philologie, Leipzig and Berlin, Druck und Verlag von B.G.Teubner, 1909.
5. *ქროსანძე ლ.*, დიონისიოს თრაკიელის “გრამატიკის ხელოვნება” და ძველი ქართული გრამატიკული აზროვნება, თბილისი, ლოგოსი, 1998-2000.
6. Античные теории языка и стиля, под редакцией О.М.Фрейденберг. Москва-Ленинград. ОГИЗ. Государственное социально-экономическое издательство, 1939.